

Idäntalouksien katsauksia

Review of Economies in Transition

1992 • No. 4

13.7.1992

Julkaistu uudelleen 2002

Juhani Laurila

Neuvostoliiton ja Venäjän velka

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos, BOFIT

ISSN 1235-7405
Uudelleenjulkaistu pdf-muodossa 2002

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT)

PL 160
00101 Helsinki
Puh: (09) 183 2268
Faksi: (09) 183 2294
bofit@bof.fi
www.bof.fi/bofit

Tässä julkaisussa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin kantaa.

Neuvostoliiton ja Venäjän velka*

1. Velan syntyminen

1.1 Kysymyksenasettelu

Seuraavassa tarkastellaan Neuvostoliiton ulkomaisen velan kehitystä ja synnyn syitä toista maailmansotaa seuranneiden 40 vuoden aikana. Erityisesti pohditaan kysymystä, miksi Neuvostoliitto velkaantui? Voisi ajatella, että omavaraisuuteen pyrkivänä keskusjohtoisena taloutena Neuvostoliitto olisi voinut yksinkertaisesti päättää olla velkaantumatta ulkomaille. Vai oliko Neuvostoliiton talousjärjestelmässä sellaisia rakenteellisia tekijöitä, jotka synnyttivät paineita ulkomaisten luottojen ottamiseen? Itse asiassa kuvataan niitä yleisessäkin tiedossa olevia mekanismeja, joiden kautta investointipolitiikan tehottomuus välittyi paineeksi lisätä ulkomaista velkaa¹

Lisäksi kuvaillaan Neuvostoliiton velat perineen Venäjän käynnissä olevan velkakriisin syntymistä ja suunnitteilla olevien toimien riittävyttä sen ratkaisemiksi. Tapahtuneen valossa pohdiskellaan, missä määrin kysymys on maksuvalmius- eli likviditeettikriisistä, maksuhäiriöstä, joka olisi korjattavissa tilapäisellä lisäluotonotolla, missä määrin maksukykyisyys- eli solvenssikriisistä, josta selviäminen vaatisi talouden ohjailujärjestelmien ja tuotannon perusrakenteen uusimista ulkomaisen velan hoitokyvyn palauttamiseksi.

1.2 Neuvostoliiton velan kehitys

Neuvostoliiton ulkomainen velka kasvoi suhteellisen hitaasti. Kasvu nopeutui oikeastaan vata 1980-luvun jälkipuoliskolla. 1950 ja 1960-luvulla Neuvostoliiton ulkomainen velka oli pieni ja lähinnä lyhytkaikaisten kauppaluottojen synnyttämä. Siteet kansainvälisiin rahoitusmarkkinoihin olivat vähäiset. Niiden kehittämiseen ryhdyttiin lähinnä 1960 -luvulla, jolloin Neuvostoliitto perusti Moscow Narodny Bankin Lontooseen ja Eurobankin Pariisiin. Kyseisten pankkien kautta Neuvosto-

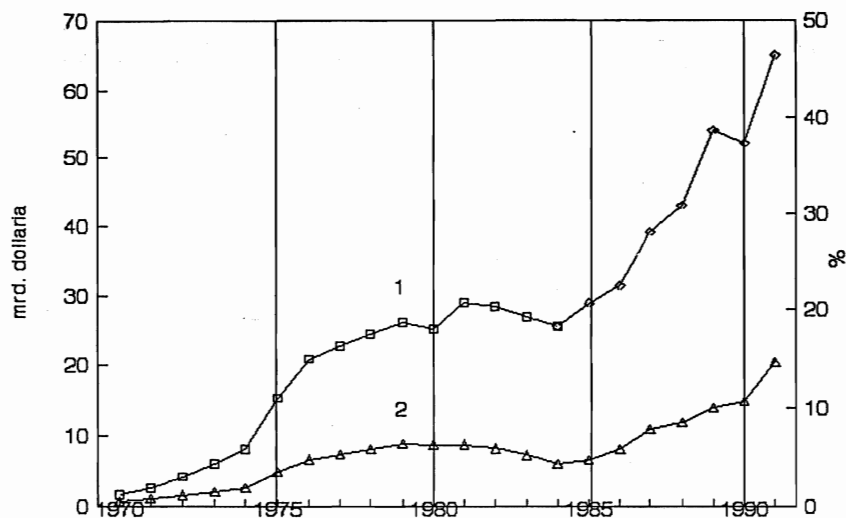
* Jyri Svanborg on laatinut tilastoja ja kerännyt aineistoa.

¹ Tarkastelu perustuu suurelta osin Iliana Zloch-Christyn kirjaan "Debt Problems of Eastern Europe", Cambridge University Press 1987 samoin kuin Kornain teoksiin (Janosz Kornai, "Economics of Shortage", Amsterdam, North Holland 1980 ja "Growth, Shortage and Efficiency", Berkeley, University of California Press 1982).

liitto nosti lähinnä lyhytaikaista Euro-dollarirahoitusta². Huolimatta kahdesta hyp-päyksenomaisesta kasvun kaudesta 1970- ja 1980 -lukujen jälkipuoliskoilla (kuvio 1), ulkomaisen velan määrää suhteessa neuvostotalouden kokoon ja potentiaaliseen valuutanansaintakykyyn voi pitää edelleenkin kohtuullisena.

Kuvio 1.

IVY:n bruttovelka ja bruttovelan osuus BKT:sta 1970-1991

1 IVY:n bruttovelka (vasen asteikko)

2 IVY:n bruttovelka BKT:sta (oikea asteikko)

Vasta 1970-luvulla Neuvostoliitto ryhtyi ottamaan pitkäaikaista luottoa ulkomailta ja myöhemmin kansainvälisiltä rahoitusmarkkinoilta. Melko pitkään Neuvostoliitto piti parempana ottaa hallituksilta kiinteäkorkoista luottoa kuin liikepankeilta vaihtuvakorkoista. Luottorahoituksella toteutettiin yleensä sellaisia suurhankkeita, joihin liittyi huomattavia vastakauppajärjestelyjä. Hallitusten mukanaolon katsottiin vähentävän kyseisiin järjestelyihin liittyviä riskejä ja mahdollistavan ongelmien ratkaisemisen kaksipuolisin neuvotteluin. Lisäksi hallitusten mukanaolo selittyi sillä, että luottojen ottaminen tapahtui poliittisin perustein yleisen suhteiden kehittämisen puitteissa mieluummin kuin markkinaehtoisesti. Esimerkiksi 1977 yli puolet 18 miljardin dollarin ulkomaan bruttovelasta oli länsimaiden hallitusten myöntämää. Kuitenkin euromarkkinoiden laajetessa 1970-luvun jälkipuoliskolla ja 1980 -luvulla Neuvostoliiton ulkomaankauppapankki nosti useita syndikoituja pitkäaikaisia luottoja läntisiltä liikepankeilta.

Välttääkseen velkaantumisen aiheuttamaa liiallista riippuvuutta länsimaista Neuvostoliitto päätti rajoittaa ulkomaista luotonottoaan sekä tuontiaan sekä hoitaa

² Brainard, Lawrence J.: Soviet International Financial Policy: Traditional Formulas or New Innovations? Study Papers submitted to the Joint Economic Committee, Congress of the United States, Volume 1, Washington 1987.

tuonnin vähentymisestä säästyneillä valuuttavaroilla ulkomaisten velkojensa kuoletuksia ja korkoja. Tämän politiikan ansiosta Neuvostoliiton ulkomainen velka ei oleellisesti kasvanut vuosina 1976-1981, ja sen velanhoitosuhde pysyi kohtuullisena alle 30 prosentissa 1970-luvulla³.

1980-luvun alun korkea kansainvälinen korkotaso, korkeat öljyn hinnat ja suhteellisen vahva Yhdysvaltain dollari vähensivät Neuvostoliiton talouden ulkomaisen rahoituksen tarvetta. Öljyn maailmanmarkkinahintojen nousun kasvattamat vientitulot riittivät kasvaneen tuonnin maksamiseen ilman, että ulkomaista velkaa tarvitsi lisätä 1980-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Vuosina 1984-1986 tilanne muuttui: dollarin kurssi ja kansainväliset korot laskivat, öljyn ja kullan hinnat laskivat (kullan myyntituloilla on tosin rahoitettu varsin vaatimaton osa vajeesta verrattuna öljyn ja öljytuotteiden viennistä saatuihin tuloihin).

Öljyn ja kullan hintojen laskun romahduttamat vientitulot, pyrkimys vaihdettavavaluutan varantojen kartuttamiseen, uudistuspolitiikan lisääntyvät rahoitustarpeet sekä ase- ja laiteviennin kasvun rahoittaminen kehitysmaihin kasvattivatkin Neuvostoliiton vaihdettavavaluuttavelkaa melko jyrkästi vuodesta 1985 lähtien. Vaihdeettavien valuuttojen pula heijastui velkatilastoissa jo vuodesta 1985 lähtien: Neuvostoliiton nettovelka alkoi kasvaa bruttovelkaa nopeammin, mikä merkitsi sitä, että Neuvostoliitto joutui turvautumaan vaihdettavaan varantoonsa tuonti- ja velanhoitomenojensa kattamiseksi.⁴

Vuosina 1986 ja 1987 toteutetut ulkomaankaupan uudistukset johtivat tuontikysynnän voimakkaaseen nousuun synnyttäen vaihtotasealijäämän 1988 ja varsinkin 1989. Samalla Neuvostoliitto muutti luotonottopolitiikkaansa: huolimatta vuoden 1987 vaihtotaseyliäämästä ja myös seuraavien vuosien alijäämien aikana Neuvostoliitto otti enemmän vaihdettavan valuutan määräisiä luottoja kuin mitä ulkomaankaupan vajeiden kattaminen olisi vaatinut. Neuvostoliiton ulkomaisen vaihdettavavaluuttavelan voimakas kasvu 1980-luvun jälkipuolella johtui neuvostohallituksen pyrkimyksestä vahvistaa vaihdettavan valuutan varantojaan.⁵

Kaiken kaikkiaan Neuvostoliiton velkojen kehitys on ollut hillittyä sotien jälkeisenä aikana. Lisäksi Neuvostoliitto pyrki sääntillisesti hoitamaan ulkomaiset velkansa ja järjestelmän hajottuakin julkisen velan. Neuvostoliiton luottomaine säilyi pitkään hyvänä, joskaan ei ensiluokkaisena: korot ylittivät LIBORin 1/4 pistettä, parhaimmillaan jopa 5/16 pistettä.

1.3 Investointipolitiikka

Sotien jälkeen 1950- ja 60-luvuilla Neuvostoliiton talouden kasvu ei välttämättä jäänyt juuri jälkeen Länsi-Saksan, Yhdysvaltojen tai Japanin talouden kasvusta. Kuitenkin 1970 ja varsinkin 1980-luvulla Neuvostoliitossa harjoitetun investointipolitiikan haitat alkoivat tulla näkyviin.

Ulkomaisen rahoituksen käyttäminen suuriin perusrakennelainvestointeihin jarrutti kasvavassa määrin neuvostotalouden kehitystä. Kyseisten hankkeiden

³ Zloch-Christy Iliana: Debt Problems of Eastern Europe. New York 1987, 38 ja 41.

⁴ Zloch-Christy Iliana: Debt Problems of Eastern Europe. New York 1987, 46-49.

⁵ Dyker David A., Restructuring the Soviet Economy, London 1992, 183-184.

kypsymisaika oli pitkä ja tuotto alhainen tai välillinen ilmeten joko kustannussäästöinä tai realisoituen vasta lisäinvestointien kautta. Lisäksi suurinvestoinnit raskaaseen ja sotateollisuuteen sitoivat varoja, jotka muuten olisi voitu käyttää pienten nopeampituottoisten investointien toteuttamiseen. Neuvostoviranomaisten liiallinen sitoutuminen ylisuurten hankkeiden investointiohjelmaan näyttää saaneen länsimaisten luotonantajien tuen ja näin osaltaan jähmetti neuvostotalouden kasvua. Ilmeisesti ulkomainen rahoitus myös vapautti varoja sotateollisen sektorin käyttöön ja antoi neuvostoviranomaisille syyntä lykätä talousuudistuksia.

Länsimaiden investoimalla tuottavuuden kasvuun, Neuvostoliitossa investointien voimakas kasvu perustui edelleenkin tuotantopanosten määrien lisäämiseen. Tämän vuoksi varsinkin 1980-luvulla korkea työllisyysaste yhdistyneenä väestön kasvun hidastumiseen alkoi rajoittaa työpanosten lisäämistä. Samoin korkea investointiaste suhteessa kokonaistuotokseen alkoi rajoittaa investointien lisäämistä. Joidenkin arvioiden mukaan Neuvostoliitossa vuosina 1974-1984 tuotannontekijöiden tuottavuuden kasvu oli samaa suuruusluokkaa kuin joidenkin velkaantuneimpien Latinalaisen Amerikan maiden. Työn tuottavuuden tuotannollisella sektorilla arvioitiin olevan puolet Yhdysvaltain ja Länsi-Euroopan talouksien työn tuottavuudesta.

Puutteellinen budjettikuri mahdollisti investointipolitiikan ylivoimistamisen ja johti osaltaan rahoitusvarojen tehottomaan käyttämiseen. Suuret valtionyhtiöt saattoivat aina painostaa itselleen lisärahoitusta byrokraattisin keinoin vedoten tuotantosuunnitelmiansa toteuttamistarpeeseen tietäen, että ne eivät voi joutua vararikoon kehnon kannattavuuden takia.

Dyker kiteyttää neuvostoliittolaisen investointipolitiikan pääpiirteet seuraavasti: 1) gigantomania eli suuruudenhullu investointihankkeiden mitoitaminen, 2) "jalka ovenväliin -politiikka" eli mahdollisimman monien investointihankkeiden alullepano määrärahojen varaamiseksi tulevina vuosina, 3) kunkin sektorin pyrkimys omavaraisuuteen ja 4) tuotos-pääoma -suhteen hylkääminen tavoitteena ja arviointiperusteena suunnittelun kaikilla tasoilla⁶.

Neuvostoliiton ja nykyisen Venäjän velkakriisin syyt ovat pääosin yllä kuvatun kaltaisessa ekstensiivisessä, määrää laadun kustannuksella suosineessa ja viime kädessä tuotantovarojen haaskaukseen johtaneessa investointi- ja tuotantopolitiikassa. Resurssit oli allokoitu siinä määrin kehnosti maan ulkomaisen kilpailukyvyn kannalta, että kohtuullisenakin pysytetyn ulkomaanvelan hoitoon tarvittavien varojen ansaitseminen vaikeutui.

1980-luvun alkupuoliskon korkeiden öljyn hintojen neuvostoliittolaisilla synnyttämä "kultasade" onnistui kätkemään taakseen Neuvostoliiton talouden rakenteelliset heikkoudet. Öljyn hintojen romahdettua 1980-luvun puolivälissä paljastui Neuvostoliiton kyvyttömyys kilpailla teollisuutensa tuotteilla länsimarkkinoilla. Jo vuonna 1986 oli nähtävissä, että toistaiseksi "matalan velan maana" pidetystä Neuvostoliitosta oli kehittymässä "kohtuullisen velan maa" ja 1990-luvulle ehdittäessä "korkean velan maa", koska öljyn hinnat eivät uudestaan huomattavasti nousseet.

⁶ Dyker David A., Restructuring the Soviet Economy, London 1992.

1.4 Pulapolitiikka

Investointipolitiikan vinoutuneisuus synnytti myös Neuvostoliiton pulatalousluonteen ja tätä kautta kroonisesta valuuttapulasta johtuvan ulkomaisen velkaantumisen. Investointien yksipuolisuus, ylimitoitus sekä piittaamattomuus laadusta määrän maksimoinnin kustannuksella sitoi tuotantovaroja laiminlyödyiltä sektoreilta ja synnytti paineita hyvälaatuisten ja/tai laiminlyötyjen sektoreiden tuotteiden tuontiin. Koska laadultaan keinoja tuotteita ei kyetty viemään tuonnin maksamiseksi, vietiin raaka-aineita (lähinnä öljyä, hiiltä ja muita raaka-aineita, viime kädessä kultaa ja timantteja) ja turvauduttiin luotonottoon.

Kornain mukaan keskusjohtoaisille talouksille tyypilliset pulat – "pulan" sijasta voitaisiin puhua myös liikakysynnästä – investoinneista, työvoimasta, tuontitavaroista, vaihdettavista valuutoista, ulkomaisista luotoista, kulutustavaroista ja -palveluista, yksityistutannon välineistä (työkaluista, varaosista tai tarve-aineista) kytkeytyvät toisiinsa eli "pula ruokkii pulaa". **Ulkomaisen velkaantumisalttiuden kannalta keskeiset pulan lajit ovat pula investoinneista ja tuonnista.**

Pula investoinneista syntyi keskusjohton pyrkimyksestä painottaa jatkuvan kasvun tavoitetta, mikä sai suunnittelijat ja hallintobyrokraatit hierarkian kaikilla tasoilla ylimitoittamaan investointisuunnitelmansa. Etusijalla olivat tuotannolliset investoinnit raskaan teollisuuden suuryrityksiin⁷. Vastaavasti ei-tuotannolliseen kevyeen pienteollisuuteen ja kulutustavaratuotantoon tai palveluihin ei investoitu. Kornain mukaan investointipula eli investointiteihin tarvittavien resurssien liikakysyntä johtui "pehmeästä budjettirajoitteesta". Henkilökohtaiseen vastuun puuttuminen johti piittaamattomuuteen kustannuksista. Mikäli investointi osoitautui tappiolliseksi, tappio oli mahdollista kattaa budjetista. Paitsi että "pehmeä budjettirajoitus" kannusti investointien ja tuonnin kannattamattomuuteen ja ylimitoitukseen, se samalla johti investointeihin käytettävissä olevien resurssien (mm. vaihdettavien valuuttojen ja ulkomaisten luottojen) krooniseen pulaan.

Keskusjohtoisen järjestelmän viranomaiset hierarkian kaikilla tasoilla halusivat hankkia mahdollisimman paljon hyvälaatuisia länsimaisia koneita ja laitteita kotimaisten laadultaan huonojen asemesta. Näin syntyi tuonnin liikakysyntä eli **pula tuonnista**. Tuojia eivät juuri kiinnostaneet hankintojensa hinnat, valuuttakurssit tai muut kustannustekijät. Ostot suunnattiin maihin, joihin oli hyvät poliittiset suhteet paljoakaan hinta-laatusuhteesta piittaamatta. Koska tuojilla ei ollut omaa mielenkiintoa minimoida tuontimenojaan tai ansaita viennillä tuonnin maksamiseen tarvitsemiaan valuuttatuloja, tuontitavarapula johti lähes krooniseen pulaan vaihdettavista valuutoista ja vaihdettavavaluuttaluotoista. Vientiä pidettiin välttämättömänä pahana vaihdettavien valuuttojen hankkimiseksi.

1.5 Omavaraisuuspyrkimykset

Sitten 1950-luvun alun SEV-maiden tavoitteena oli Neuvostoliiton johdolla luoda taloudellinen omavaraisuus kehittämällä kotimaista ja tuontia korvaavaa teollisuutta, ei sellaista teollisuutta, joka olisi ollut kilpailukykyistä maailmanmarkkinoilla.

⁷ Kornai kutsuu tätä pakkokasvuksi ("forced growth"). Kornai Janos: Economics of Shortage, Amsterdam, North-Holland 1980.

Kuitenkin talouden toiminnan eristäminen kansainvälisen kaupan työnjaosta ja kilpailulta johti sellaisten "pehmeiden" tavaroiden tuotantoon, joita ei ollut helppoa tai kannattavaa myydä maailmanmarkkinoille ja jotka päätyivät lähinnä SEV-maihin sekä kehitysmaihin. Koska "pehmeällä" tavaralla ei kyetty ansaitsemaan kovaa valuuttaa länsituonnin maksamiseksi, pyrkimykset kyseisen tuonnin rahoittamiseen ulkomaisella luotonotolla lisääntyivät sikäli kuin ei haluttu turvautua valuuttatavarantoon tai myydä kultaa ja muita arvometalleja tai timantteja.

Autarkiapyrkimyksillä perustellun kilpailulta eristämisen sekä määrää laadun kustannuksella suosivan tehottoman ja vinoutuneen liikainvestointipoliitiikan lisäksi oli olemassa muitakin syitä siihen, että ulkomaisen teknologian tuonti ei auttanut kehittämään kilpailukykyistä "kovan" tavarantoimintaa. Tärkein oli se, että SEV-mailta puuttui suhteellinen etu innovaation, teknologisen muutoksen ja markkinoinnin alueella⁸. Pyrkimykset modernisoida ja nopeuttaa teollisuustuotannon kasvua täydentämällä neuvostoliittolaista tuotantoteknologiaa länsimaisella raukenivat neuvostoliittolaisen teknisen infrastruktuurin puutteisiin (vanhan aikaisuus ja heikko huolto) ja sosiaalis-taloudellisen järjestelmän tehottomuuteen (hidas ja virkavaltainen päätöksenteko, heikko työmoraali). Lisäksi länsimaisen teknologian uusimistarpeet synnyttivät jaksottaisuutta investointeihin ja niiden rahoittamiseen ulkomaisista lähteistä.

Koska länsimaista ostettu teknologia yhdistettynä neuvostoliittolaiseen ei lisännyt Neuvostoliiton vaihdettavan valuutan ansaintakykyä eikä estänyt toisaalta neuvostotalouden tuotantokoneiston vanhanaikaistumista eli investoinnit olivat kannattamattomia, syntyi kasvava kuilu suhteessa teollistuneisiin maihin. Tämä vuorostaan kärjisti kroonista pulaa vaihdettavista valuutoista ja lisäsi paineita ulkomiseen luotonottoon⁹.

⁸ Holzman Franklyn D.: Some Theories of the Hard Currency Shortages of Centrally Planned Economies, in U.S. Congress, JEC (1979, ss. 297-316).

⁹ Gomulka Stanislaw & Alec Nove: East-West Technology Transfer, OECD, Paris 1984, 35-37.

2. Kriisi

2.1 Valuuttahallinnon ja luottamuksen romahtaminen

Neuvostoliiton maksuvalmiuskriisin oireet olivat näkyvissä jo 1990. Tällöin Neuvostoliiton ulkomaantalouspankki edellytti ulkomaanvaluutan ostajalta, että se voi osoittaa ansainneensa ulkomaisesta viennistä vähintään tuontinsa maksamiseen tarvittavan valuutan. Niille neuvostoliittolaisille tuojille, jotka eivät ehtoa täyttä-neet, ulkomaantalouspankki ei suostunut myymään valuuttaa. Neuvostoliiton kans-sa kauppaa käyvät maat havaitsivat vientimaksusuorituksiensa alkavan viivästyä. Näiden viivästymien yhteismäärä nousi noin USD 4-5 miljardiin.

Houstonin huippukokouksessa heinäkuussa 1990 G7-maat (Yhdysvallat, Kanada, Japani, Saksa, Ranska, Iso-Britannia ja Italia) totesivat Neuvostoliiton joutuvan maksuvalmiuskriisiin vuoden 1991 aikana. Vuotta myöhemmin presi-dentti Gorbatshev lähetti Lontooseen kokoontuneille G7-maiden edustajille kirjeen, jossa hän pyysi Neuvostoliiton velkojen uudelleenjärjestelyä.

Kaikesta huolimatta SNTL:n ulkomaantalouspankin ilmoitus valuuttojen loppumisesta marraskuussa 1991 yllätti monet länsimaiset rahoitusasiantuntijat. Aina 1980-luvun loppuvuosiin asti Neuvostoliitto luokiteltiin luotto-kelpoisuudeltaan Länsi-Saksan tasolle¹⁰. Tekijöitä, joille länsimaisten hallitusten ja pankkien käsitys Neuvostoliitosta hyvänä luototuskohteena perustui olivat Neuvostoliiton ulkomaisen velan hidas kasvu, kohtuullinen määrä, sääntillinen velanhoito, käsitys kulta- ja jalometallivarantojen runsaudesta, suhteellisen niukka tieto neuvostotaloudessa kypsymässä olevien ongelmien laajuudesta yleensä sekä raha- ja rahoitustalouden tilasta ja toiminnasta erikseen sekä neuvostovi-ranomaisten väitteet talouskasvun jatkumisesta.

Neuvostoliiton velkakriisi ei syntynyt liikavelkaantumisesta kuten viiden itäisen Keski-Euroopan maan kriisit. Neuvostoliiton ulkomaisen velan taakka ei ollut erityisen suuri: vielä vuonna 1991 velanhoitosuhde oli "siedettävä" 41 % ja osuus ruplan markkinakurssiin kurssatusta BKT:sta noin 10 %. Vaihtotasevaje oli vähäinen. Kriisin synnyttivät Venäjän valuuttahallinnon ongelmat sekä valuutta-keinottelu ja ulkomaisten pankkien ja yritysten luottamuksen romahtaminen Venä-jän pankki- ja valuuttajärjestelmää kohtaan.

1980-luvun puoliväliin asti Neuvostoliiton valuuttahallinto toimi kuten muidenkin keskusjohtoisten talouksien: valtio osti ulkomaantalouspankinsa kautta vientituloja ansanneilta ulkomaiset valuutat viralliseen kurssiin ja käytti ne sitten välttämättömänä pidetyn tuonnin maksamiseen ja ulkomaisten velkojen hoitami-seen. Vuodesta 1986 tätä järjestelmää alettiin asteittaan purkaa siten, että osa valuuttatuloista ohjattiin yritysten valuuttarahastoihin. Sen lisäksi, että jo vanhastaan oli sovellettu monimutkaista valuuttakerroinjärjestelmää, alettiin nyt soveltaa erilaisia markkina- ja kaupallisia valuuttakursseja. Alussa 1986-1987 valtio menetti yritysten valuuttarahastoihin 5-7% valuuttatuloista, mutta menetyk-set kasvoivat myöhemmin 10-15 %:iin 1989-1991 (arviot, jotka ottavat lukuun myös muut kuin viralliset vientitulojen virrat päätyvät 40-50 %:iin). Vaikka

¹⁰ Bush Keith, Commonwealth of Independent States: Foreign Indebtedness, RFE/RL, Research Report, 10 January 1992, 20.

valtiolle vielä tällöinkin kertyi suurin osa valuuttavaroista, ne eivät kuitenkaan enää riittäneet kattamaan koko valuutan tarvetta varsinkin, kun saman aikaisesti öljyn vienti väheni ja öljyn sekä kullan maailmanmarkkinahinnat laskivat.

Valuutansäännöstelyn kannalta organisaatio muuttui nopeasti – tilanteen hallitsemisen kannalta todennäköisesti liian nopeasti. Siinä missä viisi vuotta sitten toimi nejä valuuttakauppaoikeuksin varustettua pankkia – Neuvostoliiton valtionpankki, Ulkomaantalouspankki, Kansainvälinen investointipankki ja Kansainvälinen talousyhteistyöpankki – toteuttaa tätä nykyä noin 45000 yritystä ja yli 500 pankkia mitä erilaisimpia valuuttatoimia. Saman tien olisi ollut luotava uusi markkinatalouden vaatimukset täyttävä valuuttalainsäädäntö ja valuutansäätelyjärjestelmä.

Valuuttahallinnon kriisi huipentui joulukuussa 1991 Neuvostoliiton ulkomaantalouspankin hajoamiseen ja uudelleenorganisointiin, jonka seurauksena Ulkomaantalouspankin hoitama ulkomainen maksuliikenne pysähtyi. Uusi Neuvostoliiton ulkomaantalouspankki rekisteröitiin joulukuun 15. päivänä 1991 Venäjän keskuspankin alaisuuteen vastaamaan entisen Neuvostoliiton veloista. Ulkomaantalouspankin saamia ja velkoja asetettiin selvittämään kolme komiteaa ja samalla maksuliikenne jäädytettiin. Toimia on arvosteltu tehottomuudesta ja tässä yhteydessä on vaadittu mm. Venäjän keskuspankin pääjohtajaa Matjuhinia eroamaan¹¹. Matjuhin jättikin eronpyyntönsä Venäjän parlamentin puhemiehistölle 1.6.1992¹².

Huhtikuussa 1992 päätettiin Neuvostoliiton ulkomaantalouspankin jakamisesta itsenäisiksi pankeiksi siten, että yksi niistä toimii ei-kaupallisena valtion pankkina ja IVY-maiden ulkomaisen velan hoitajana ja yksi tai kaksi muuta yritys- ja yksityishenkilöiden tilejä pitävänä liikepankkina¹³. Toistaiseksi päätöstä ei ole toteutettu.

Vuoden 1991 lopussa vahvistetulla lailla Venäjän federaation valuuttatavarannon muodostamisesta perustettiin samalla uusi Venäjän hallituksen valuutansäätelyn tarkastusvirasto (Inspektsija Valjutnogo Kontrolja pri Pravitelstve Rossijskoi Federatsii). Vientitulot on kotiutettava takavarikon uhalla kolmen kuukauden kuluessa niiden vastaanottamisesta. 50 % valuutasta menee Venäjän varantoon käytettäväksi ensi sijassa elintarvikkeiden ja lääkkeiden ostamiseen ulkomailta sekä myös ulkomaisten velkojen hoitamiseen.

Tällä hetkellä valuuttaoloja säätelevät Venäjän keskuspankki, tulli, ulkomaisten taloussuhteiden ministeriö sekä taloudellisen turvallisuuden valtionkomitea (Goskomitet po ekonomitsheskoj bezopasnosti). Valuutansäännöstelyn tarkastusviraston vastavalitun johtajan V. N. Melnikovin mukaan säädökset ovat toistaiseksi vielä puutteelliset, mutta vuoden 1992 loppuun mennessä järjestelmä on toimintakunnossa. Myös Kansainvälinen valuuttarahasto edellyttää järjestelmän kuntoon saattamista¹⁴.

¹¹ Izvestija 15.5.1992 ja Lloyd John-Volkov Dmitri, Russia's central bank chief faces pressure to quit, Financial Times, May 19, 1992.

¹² Lloyd John, Russian central bank chairman resigns, Financial Times 2.6.1992.

¹³ IK:n tilastoja.

¹⁴ Iljina, Larisa - Melnikov, Viktor: Valjutnaja inspektsija natshinajet. Strana vyigryvajet? Delovoi Mir 29.4.1992, 1.

Täydentävänä toimenä Venäjän hallitus velvoitti huhtikuun 11. päivästä 1992 Sojuznefteexport, Rosnefteprodukt ja Gasprom -nimiset johtavat energiaviejiä maksamaan 38 % vaihdettavavaluuttatuloistaan suoraan ulkomaisten toimittajien tileille aikaisemmin syntyneiden velkojen takaisinmaksamiseksi¹⁵.

2.2 Valuuttapako

Valuuttapako eli Neuvostoliitossa ja Venäjällä asuvien pyrkimykset siirtää valuuttatavaransa laillisesti tai laittomasti ulkomaisten pankkien tilille lieene toteutunut pääasiassa vasta 1991, jolloin myös yksityiset yritykset, kooperatiivit jne. saivat oikeuden käydä ulkomaankauppaa. Tätä ennen ulkomaankauppa oli siinä määrin keskitettyä, että suurimittainen valuuttapako olisi todennäköisesti tullut ilmi¹⁶. Käytännössä valuuttapako merkitsi sitä, että Venäjän valuuttahallinnolta puuttuvat tällä hetkellä ne arviolta USD 10-20 mrd.¹⁷, joilla se oli kyennyt hoitamaan edelleen ulkomaiset velat ja säilyttänyt luottokelpoisuutensa.

Valuuttapaon syynä ovat epävarmat poliittiset ja taloudelliset tulevaisuuden näkymät. Viranomaiset rajoittavat valuutan saatavuutta jakamalla ulkomaankauppaoikeuksia ja vientilupia ilman toimivaa valuutan säätely- ja kotiuttamisjärjestelmää sekä pohjimmiltaan ruplan ulkoisen arvon hallinnoinnin avulla. Neuvostoliiton pankkipalvelut ovat epäluotettavia tai puuttuvat usein kokonaan. Muita syitä ovat halu ostaa länsimaisia kulutustavaroita, pyrkimys välttää viranomaisbyrokratiaa, pelko varojen jäädyttämisestä ja viime kädessä niiden takavarikoimisesta. Länsipankkien pankkisalaisuuskäytäntö sekä neuvostoliittolaisen tulli- ja muun viranomaiskontrollin puutteellisuus vähentävät kiinnijoutumisen pelkoa. On epäiltävissä, että huomattavakin osa vientiä on mahdollista toteuttaa virallisen kirjanpidon ja tilastoinnin ulkopuolella ja ohjata maksut täysimääräisinä ulkomaisille pankkitileille.

¹⁵ Venäjän viranomaisten mukaan laitton valuutan ulosvirtaus off-shore pankkeihin oli kuluvan vuoden kahden ensimmäisen kuukauden aikana noin 0.5 mrd. dollaria. Viranomaisten huoli valuuttapaosta on johtanut mm. siihen, että Venäjän ulkomaantaloussuhteiden ministeriö on ottanut yhteyttä tunnettuun amerikkalaiseen konsulttiin Kroll Associatesiin hävinneiden valuuttavarojen jäljittämiseksi sekä uhkaa nimien julkistamisella ja oikeustoimilla kiinnijoutuneita.

¹⁶ Vuonna 1988 vain 70 organisaatiota sai ulkomaankauppaoikeudet. Lisäksi kovan valuutan hankinta tapahtui viemällä öljyä ja öljytuotteita sekä muita raaka-aineita, jota hoitivat keskitetysti Sojuznefteexport ja pari muuta organisaatiota. Näiden kautta huomattava valuuttapako olisi ollut mahdotonta ilman, että se olisi tällöin tullut ilmi.

¹⁷ Venäjän ulkomaantaloussuhteiden ministeriön arvion mukaan ulkomaiset arviot 10-20 mrd. dollarista ulkomaisilla pankkitileillä ovat liioiteltuja, koska suurin osa varoista käytetään tuontiin ja muuhun kulutukseen, ja päättyy noin 4-5 mrd dollariin. Tämän osalta on todettava, että kyseiset varat käyttötavasta riippumatta eivät ole ulkomaisesta velasta vastaavan keskushallinnon käytettävissä ulkomaisten velkojen hoitoon. Toisaalta eräiden arvioiden mukaan vuoden 1991 maksutaseen virhe-erä ("errors and omissions") oli 14 mrd. dollaria mikä saattaa edustaa huomattavalta osaltaan pääomapakoa. Tästä päätellen kasvava määrä viennistä ja tuonnista on toteutunut epävirallisten kanavien kautta, mistä taas seuraisi, että Venäjän ulkomaankaupan pudotus ei ollut niin suuri kuin mitä viralliset tilastot antavat ymmärtää.

2.3 Ulkomaiset velat ja saamiset

2.3.1 Tilanne tällä hetkellä

Entisen Neuvostoliiton koko ulkomaanvelka vaihdettavina valuuttoina oli vuoden 1991 lopussa 65.3 mrd. dollaria. Luku sisältää 52.9 mrd. dollaria pääasiassa kaupallisia pitkäaikaisia eli takaisinmaksuajaltaan yli vuoden luottoja. Loput luotot, jotka ovat pankkitalletuksia, remburseja sekä maksamattomia tuontilaskuja, erääntyvät maksettaviksi vuodessa tai sitä lyhyemmässä ajassa (IMF).

Taulukko 1.

Entisen Neuvostoliiton ja IVY:n velat ja saamiset

	Bruttovelka	Bruttosaaminen	Nettovelka
Kehittyneet teollisuusmaat	65.3	8.6	56.7
Pitkäaikaisina (yli vuosi)	52.9		52.9
Lyhytaikaisina (alle vuoden)	12.4		12.4
BIS-pankkitalletuksina		5.3	-5.3
Kultavaroina		3.3	-3.3
SEV-ja kehitysmaat	20.2	169.3	-149.1
Luottoina			
SEV-maat		74.9	-74.9
kehitysmaat		94.4	-94.4
Siirtoiruplina			
SEV-maat	17.0		17.0
kehitysmaat	-		-
Clearing-tililuottoina			
SEV-maat	0.2		0.2
kehitysmaat	3.0		3.0
Yhteensä	85.5	177.9	-92.4

Ruplamääräiset saamiset on muunnettu dollareiksi käyttäen vuoden 1991 lopun virallista kurssia 1 USD = 0.5571 SUR. Ruplamääräiset velat on muunnettu dollareiksi soveltamalla siirtoruplan SEV-maiden siirtoruplasaamisiin.

Entisen Neuvostoliiton vaihdettavavaluuttasaamiset ulkomailta muodostuivat talletuksista länsimaisissa pankeissa (taulukossa 1 "BIS-talletukset") sekä kultavarannosta. Pääosa saamisista on kuitenkin sidottuina valuuttoina karkeasti ottaen puoliksi kehitysmaista ja puoliksi entisistä SEV-maista.

Noin 88 miljoonan dollarin saamiset kehitysmaista ovat näennäiset, koska 70 % :ssa saamisista kuoletusten ja korkojen maksut ovat keskeytyneet ja lopunkin osalta saaminen on siinä määrin epävarmaa, että toissijaismarkkinoilla niiden markkinahinnaksi on arvioitu 3-10 % nimellisarvosta. Näin arvioiden kehitysmaasaamisten arvo olisi parhaimmassakin tapauksessa enintään 2-3 mrd. dollaria.

Sama koskee myös saamia entisistä SEV-maista. Johtuen useimpien SEV-maiden talouden ahdingosta takaisinmaksut ovat pysähtyneet, parhaimmassa asemassa olevat lyhentävät velkaansa ensi sijassa tavaratoimituksin. Lisäksi SEV-järjestön hajotessa vuosina 1990-1991 kaupan järjestelyistä Venäjälle syntyi vielä 15.6 mrd:n siirtoruplan velka.

Edellä sanotusta seuraa lähinnä, että Venäjällä on vastattavanaan vuoden vaihteessa lähinnä 57 mrd. dollarin nettovelka, joka on hieman yli 20 % Venäjän BKT:sta. Vaikka velka ei ole sinänsä suuri (Suomen nettovelka on tällä hetkellä noin 43 mrd. dollaria ja hieman yli 35 % BKT:sta), sen hoito rasittaa huomattavasti Venäjän heikentynyttä taloutta.

Saksa on tärkein velkojamaa. Sen osuus kaksipuolisesta virallisesta sekä kaupallisesta luottosaamisesta on noin 43 % eli noin 22 mrd. dollaria eli 279 dollaria henkeä kohti. Saksan suhteellinen osuus korostui sen jälkeen, kun Saksalle siirtyivät myös Itä-Saksan bruttosaamiset Neuvostoliitolta. Järjestyksessä seuraavat Ranska (11 %), Japani (9 %), Italia (9 %) ja Itävalta (7 %). Henkeä kohti saamia on eniten Itävallalla (3.5 mrd. dollaria eli 461 dollaria henkeä kohti, kolmantena Saksan jälkeen Suomi 1.3 mrd. dollaria eli 260 dollaria henkeä kohti)¹⁸.

Entisen Neuvostoliiton vaihdettavavaluuttavelan rakenne muuttui huomattavasti ulkomaisten pankkien vetäessä pois vaihdettavassa valuutassa olevia lyhytaikaisia talletuksiaan. Seurauksena lyhytaikainen 18 mrd.:in dollarin velka (vuoden 1989 lopussa) pankeille väheni vuoden 1991 aikana noin 9 mrd:iin dollariin ja on tällä hetkellä hieman yli 5 mrd. dollaria. Samanaikaisesti ulkomaiset pankit myös supistivat omalla riskillään myöntämiensä luottojen maksatusta. Näkymättömien maksujen osalta luottojen nettomääräiset korkomenot kasvoivat heikenneiden luottomaineluokitusten takia.

Maksukriisin ensioireena Venäjän pääsy kansainvälisille rahoitusmarkkinoille estyi vuoden 1990 alkupuolella. Vielä 1989 Neuvostoliitto nosti lähes 5 mrd. dollaria pankkien myöntämiä ja hieman yli 3 mrd. dollaria julkisia pitkäaikaisia luottoja. Vuoden 1990 alusta Neuvostoliitolla ei ollut enää luottoa kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla, vaan se joutui turvautumaan kasvavassa määrin luotonottoon valtioilta ja valtioiden takaamilta luottolaitoksilta. Neuvostoliiton luotonsaanti kansainvälisiltä rahoitusmarkkinoilta ehtyi kokonaan 1991. Vuonna 1990 länsipankkien osuus oli enää alle miljardin dollarin ja kun taas ulkomaisten valtioiden tai valtioiden takaamien luottojen nostot lisääntyivät vajaaseen 5 mrd:iin dollariin¹⁹.

Venäjän virallinen valuuttavaranto muodostuu Neuvostoliiton ulkomaantalousspankin valuuttavaroista mukaanlukien Venäjän keskuspankin ja liittovaltion ministeriöiden tileillä olevat käyttövarat. 1980-luvun jälkipuoliskolla virallinen vaihdettavan valuutan varanto vaihteli 11-14 mrd. dollarin välillä, mutta alkoi huveta vuoden 1989 jälkipuoliskolla. Neuvostoliiton ulkomaantalousspankin valuutta- ja kultavarannot ehtyivät nopeasti ja lähes loppuivat vuoden 1991 lopulla.

Niin Venäjän kuin entisen Neuvostoliiton viralliset vaihdettavan valuutan varannot olivat haihtuneet käytännöllisesti katsoen olemattomiin vuoden 1991

¹⁸ Gardiner, Paul, A Riddle in a Mystery in an Enigma, Euromoney supplement, April 1992.

¹⁹ Bond Daniel L., Trade or Aid? Official Export Credit Agencies and the Economic Development of Eastern Europe and Soviet Union, Institute for East-West Security Studies, Public Policy Paper 4, New York - Prague 1991.

prosenttisesti eli noudattaen laskennallista vastuutaan entisen Neuvostoliiton ulkomaisista valuuttaveloista. Mikäli se hoitaisi entisen Neuvostoliiton velat 100-prosenttisesti, rahoitustarve olisi vastaavasti 17 mrd. dollaria. Lukuihin sisältyy myös maksulykkäysten hoito, jotka ovat Venäjän osalta 2.6 mrd. dollaria ja entisen Neuvostoliiton koko velan osalta 4.2 mrd. dollaria²² (taulukko 1).

Venäjän vaihdettavien valuuttojen vaihtotase oli ylijäämäinen 1990 (0.5 mrd. dollaria) ja 1991 (5.5 mrd. dollaria) viennin vähetessä tuontia enemmän. Vuonna 1992 viennin odotetaan vähenevän edelleen ja samanaikaisesti tuonnin voimakkaasti lisääntyvän, mikä synnyttää 5.8 mrd. dollarin vaihtotasevajeen. Viennin lasku johtuu öljyn ja öljytuotteiden, kaasun ja hiilen viennin supistumisesta öljyn hintojen pysyessä alhaisina. Vaikeudet aiheutuvat tuotannon perusrakenteiden huonosta kunnosta ja muiden tasavaltojen haluttomuudesta yhteistyöhön. Viennin verotus, 50 % valuuttojen kotiuttamisvelvollisuus sekä lisensointi vähentävät vientiä ja vientihaluja. Myös aseiden myynti kehitysmaiden köyhtyneille ostajille on ehtymässä. Elintarvikkeiden ja lääkkeiden tuonti sekä kulutustavaroiden tuonti vähentävät teollisuuden tarvitsemien investointitavaroiden ja raaka-aineiden tuontimahdollisuuksia ja ovat poissa teollisuuden vientikapasiteetin lisäämiseen tarvittavasta rahoituksesta²³.

2.4 Velkajärjestelyt: maksaako vai lykätä?

Maksuvalmiuskriisi syntyi 1991 viime kuukausina ja jatkuu edelleen. Kahdeksan aikaisemman neuvostotasavallan kanssa tehdyt 3.6 mrd:n dollarin luottojen lykkäyssopimukset eivät olennaisesti helpottaneet tilannetta. Lykkäyksistä huolimatta maaliskuun 1992 alkuun mennessä huomattava määrä velanhoitomaksuja oli viivästynyt. Alustavien tietojen mukaan vuoden 1992 alkukuukausina maksulykkäysten ulkopuolelle jäänyttä velkaa oli alle 20 % siitä, mitä velkasopimukset olisivat edellyttäneet ja koroista noin neljännes. Lisäksi maksut tapahtuvat sattumanvaraisesti, ja tästä johtuva epätasa-arvoinen kohtelu on huolestuttanut velkojapankkeja²⁴. Hiljattain toukokuun lopulla Venäjän hallitukselta saatu

²² Institute of International Finance (IIF), report of the former USSR/CIS, February 7, 1992, 51.

²³ Venäjän ulkomaan taloussuhteiden ministerin Petr Avenin mukaan ennusteet tilanteen kääntymisestä heikompaan suuntaan ovat toteutumassa. Venäjän hallituksen tavoitteena on hankkia viennistä 18 mrd:n dollarin valuuttatulot vuonna 1992. Noin 80 % tästä tulisi varata Venäjän ulkomaisen velan hoitoon. Tällä hetkellä (toukokuussa 1992) siihen käytetään ministeri Avenin mukaan noin neljännes vientituloista. Tuoreimpien tietojen mukaan Venäjän vienti putosi vuoden 1992 ensimmäisellä neljänneksellä 20 % (maaliskuun lopussa 7 mrd. dollaria, vuotta aikaisemmin 8.7 mrd. dollaria) ja tuonti nousi 15 % verrattuna edeltäneen vuoden vastaavaan ajanjaksoon, joten tuloksena on 2.3 mrd:n dollarin kauppataaseen vaje verrattuna vähäiseen 0.7 mrd. dollarin tuontiylijäämään.

²⁴ Mm. IMF:n tilastojen mukaan tammi-helmikuussa 1992 erääntyi sopimusten mukaan maksettavaksi pitkäaikaisen velan kuoletuksia 260 milj. dollaria sekä korkoja 518 milj. dollaria sekä vastaavasti lyhytaikaisen velan kuoletuksia 1357 milj. dollaria. Tosiasiallisesti pitkäaikaista velkaa kuoletettiin 150 milj. dollaria eli 58 % sopimusten mukaisista kuoletuksista ja korkoa maksettiin 124 milj. dollaria eli 24 % sopimuksen mukaisista koroista. Lyhytaikaisesta velasta kuoletettiin 149 milj. dollaria eli 11 % sopimuksien mukaisesta velasta.

pyyntö velkojen kuoletusten ja korkojen maksamisen lykkäämisestä viidellä vuodella ei tämän vuoksi enää tullut yllätyksenä.

Lokakuun 28. päivänä G7-maat, Venäjä ja kaksitoista tasavaltaa sopivat yhteisvastuusta ("joint and several responsibility") entisen Neuvostoliiton velasta. Venäjä sitoutui vastaamaan 61.34 prosentista entisen Neuvostoliiton velkoja, Gruusia, Kasakstan, Armenia, Tadžikistan ja Kirgistan allekirjoittivat sopimuksen varauksetta, Ukraina 16.3 %, Valko-Venäjä 4.3 % ja Kazakstan 3.9 % varauksin. Myös Baltian maat ilmaisivat halunsa osallistua kyseisen velan takaisinmaksamiseen, mutta vetäytyivät myöhemmin vastuusta ns. Jurmalan julistuksella 16.3.1992²⁵. Tämän jälkeen myös Ukraina ilmoitti haluavansa hoitaa velkansa suoraan. Itse asiassa entisen Neuvostoliiton velkavastuusta ei ole sittemmin syntynyt minkäänlaista sopimusta, joka perustuisi IVY-tasavaltojen velkojen ja saamisten inventaariolle. On todennäköistä, että tällaista sopimusta ei synnykään²⁶.

Marraskuun 29. päivänä IVY ja kahdeksan tasavaltaa sopivat tarkemmin neuvostovelan järjestelyistä ja G7-maiden avusta. Ukraina ilmoitti haluavansa selvittää velkansa suoraan G7-maiden kanssa, muiden sopimuksesta vetäytyneiden tasavaltojen (Azerbaidzhan, Gruusia ja Uzbekistan) kanta jäi epäselväksi. Joulukuun 4. päivänä 1991 kahdeksan neuvostotasavaltaa allekirjoittivat Pariisin klubin kanssa periaatesopimuksen, jonka mukaan allekirjoittajatasavallat vastaavat yhdessä entisen Neuvostoliiton veloista. Käytännössä asiaa hoitaa Neuvostoliiton ulkomaantalouspankki.

Valtioiden myöntämästä ja takaamasta velasta sopiva Pariisin klubi muodostuu 17 luotonantajamaasta, joiden saamiset Neuvostoliitolta ja sen seuraajilta nousevat 32 mrd:iin dollariin. Tammikuun 4. päivänä 1992 klubi päätti lykätä vuoden 1993 alkuun 3.2 mrd:in dollarin arvosta sellaisten luottojen kuoletuksia, joista oli sovittu ennen vuotta 1991. Maaliskuussa klubi kokoontui toteamaan IVY-maiden noudattaneen talousuudistusta sovittulla tavalla; seuraava tarkistuskokous on kesäkuussa. Venäläiset halusivat neuvotella kolmen vuoden maksulykkäyksestä nykyisen yhden vuoden sijasta²⁷.

Kaupallisesta omalla vastuulla otetusta velasta on sovittu 12 liikepankin muodostamassa neuvoa-antavassa komiteassa, SNTL:n ulkomaantalouspankin sekä Venäjän keskuspankin välisissä neuvotteluissa 16.12.1991. Mainittu komitea edustaa noin 600 pankkia, joilla on saamisia entiseltä Neuvostoliitolta. Venäläisille annettiin maksuaikaa maaliskuun 1992 loppuun yhteensä 3.4 mrd. dollarin kuoletuksille liittyen sellaisiin luottoihin, joista oli sovittu ennen vuotta 1991²⁸.

²⁵ The World Bank, Transition, The Newsletter about Reforming Economies, Volume 3, No 1, January 1992.

²⁶ Havlik Peter, WIIW Forschungsberichte No. 180, February 1992, 83-86.

²⁷ The World Bank, Transition, The Newsletter about Reforming Economies, Volume 3, No1, January 1992.

²⁸ The World Bank, Transition, The Newsletter about Reforming Economies, Volume 3, No 1, January 1992.

Tätä maksuaikaa pidennettiin tämän jälkeen kesäkuun 1992 loppuun SNTL:n ulkomaantalouspankin pyynnöstä²⁹.

2.5 Avunantos suunnitelmat ja niiden ehdot

2.5.1 Avun muodot ja tavoitteet

Apu ymmärretään laajasti: sillä ei tarkoiteta vain tavara- ja rahalahjoituksia tai teknistä apua, vaan myös luottojen ja vakuuksien myöntämistä, olemassa olevien luottojen maksujen lykkäyksiä, uudelleenjärjestelyjä tai anteeksiantoa. Kuten avun ehdoista käy ilmi, pitkän tähtäimen tavoitteena on saattaa entisten IVY-tasavaltojen taloudet kilpailu- ja yhteistyökykyiseen kuntoon.

Lähivuosina tarvitaan mm:

- teknistä apua
- kiireellistä elintarvike- ja lääkeapua
- apua vientiluottoina, lainoina ja lahjoina välttämättömän tuonnin rahoittamiseksi
- vakautusrahastoja ruplan ja/tai uusien valuuttojen tukemiseen
- rahoitusta sotilaiden kotiuttamiseen, uudelleen kouluttamiseen ja konversioon
- rahoitusta sekä olemassa olevan velan uudelleenjärjestelyjä ja anteeksiantoa pitkäaikaiseen tukeen markkinatalouden vakaannuttamiseksi³⁰.

Kansainvälinen valuuttarahasto ja Venäjä sopivat 6 mrd:n dollarin vakautusrahastosta, joka on osa huhtikuussa 1992 julkistetusta 24 mrd:n dollarin avustuspaketista. Vakautusrahasto muodostuu G7-maiden sekä Alankomaiden, Belgian, Ruotsin ja Sveitsin sitoumuksista maksaa katetta IMF:n GAB-järjestelmän ("General Agreement to Borrow") puitteissa siinä tapauksessa että Venäjä joutuisi rahastoon turvautumaan. Toisaalta järjestely tulee Venäjän käytettäväksi vain erittäin tiukoin rahapolitiikan reunaehdoin³¹.

Vakautusrahaston lisäksi tukipaketti muodostuu luotoista ja luottojen vakuuksista. Tukipaketin ehdollisuudella on tarkoitus saattaa Venäjän talous kasvu-uralle markkinatalouden pohjalta.

Apupaketin sisältö on kuitenkin epämääräinen. Alustavien tietojen mukaan se sisältää 4 mrd:n dollarin luotot Kansainväliseltä valuuttarahastolta, 1.5 mrd:n dollarin luotot Maailmanpankilta, EBRD:n luottoja, vientiluottoja ja takuita, luottoja ja velan lykkäystä (2.5 mrd dollaria³²) G7-mailta ja Skandinavian

²⁹ Brennan Ciaran, Former Soviet states win deferment on loan principal payments, East European Banker, April 1992, 5.

³⁰ The World Bank, Transition, The Newsletter about Reforming Economies, Volume 3, No 1, January 1992.

³¹ Peter Norman: Tough Conditions for G7 Moscow Safety Net, Financial Times 21.4.1992.

³² Hanson Philip: Western Aid to the Soviet Union's Successor States, RFE/RL Research Report, Vol. 1, No 18, 1 May 1992, 55.

mailta³³. Esimerkiksi Skandinaavian maat eivät toistaiseksi itse tunne osuuttaan tukipaketista.

Lisääntyvässä määrin on alettu puhua myös saamisten lykkäämisestä tai velkojen anteeksi antamisesta avun muotona. Enteellistä on, että monet saksalaispankit ovat merkinneet saamisiaan IVY:n tasavalloista luottotappioiksi, vaikka eivät ole saamisista luopuneetkaan. Samoin G7:n myöntämästä 24 mrd:n dollarin tukipaketista 2.5 mrd. dollaria on varattu velan uudelleenjärjestelyihin³⁴. Tämä merkitsee täyskäännöstä siihen varsinkin amerikkalaisten vielä 1991 alkupuolella omaksumaan linjaan, jonka mukaan Neuvostoliitolle myönnettävistä maksuhelpotuksista olisi pidätyttävä, koska ne heikentävät neuvostoviranomaisten maksukuria. Vallalle on pääsemässä kanta, jonka mukaan mukaan apu Venäjälle on hukkaan mennyttä, ellei ensin hoideta pois anteeksiannoin ja suurimmitaisin uudelleenjärjestelyin entisen Neuvostoliiton velkoja. Liikepankkien edustajat ovat eri mieltä: Venäjän tulisi voida hoitaa velkansa siten, että se voi jatkuvasti käyttää kansainvälisiä rahoitusmarkkinoita. Venäjän velkaongelma on finassihallinnollinen likviditeettiongelma, se ei johdu liiallisesta velanotosta tai pitkälle menevästä maksukyvyttömyydestä³⁵.

2.5.2 Määrä ja riittävyys

Tällä hetkellä voimassa olevien IVY-maille osoitettujen kansainvälisen avun sitoumusten ja lupausten yhteisumma nousee 86 mrd:iin dollariin, josta suurin osa on Euroopan yhteisön mailta ja erityisesti Saksalta³⁶. Kyseinen apu on luottojen, ei lahjoitusten muodossa, kuten Marshall-apu aikanaan. Puheena olevat luotot ovat suurimmaksi osaksi vientiluottoja ja -takuita eli sidottuja länsimaisten viejien toimituksiin, mikä ei välttämättä ole sopusoinnussa IVY-maiden talouksien elvyttämistarpeiden kanssa.

Pessimistisimpien näkemysten mukaan apua annetaan liian vähän ja liian myöhään. Hidastajana on osittain klassinen "free-rider" -dilemma: miksi olla ensimmäisenä avokätisenä päänavaajana, jos muut pääsevät sen varjolla vähemmällä³⁷.

Tosiasiassa apua on luvattu huomattavia määriä, mutta sen maksatus on hidasta. Varsin vähäinen osa IVY-tasavalloille luvatussa 86 mrd:n dollarin avusta on maksettu. Esimerkiksi EBRD oli sopinut 621 miljoonasta ecusta 20:een hankkeeseen helmikuun loppuun 1992 mennessä. Kuitenkin murto-osa kyseisestä

³³ Peel, Quentin & Graham, George: G7 pledges USD 18 bn Russian aid, Financial Times 2.4.1992.

³⁴ Hanson Philip: Western Aid to the Soviet Union's Successor States, RFE/RL Research Report, Vol. 1, No 18, 1 May 1992, 55.

³⁵ Peter McPherson, Bank of American varapääjohtaja.

³⁶ Institute for East West Studies (IEWS), Beyond Assistance, New York 1992.

³⁷ Hanson Philip: Western Aid to the Soviet Union's Successor States, RFE/RL Research Report, Vol. 1, No 18, 1 May 1992, 55.

summasta on maksettu ulos³⁸. Maksatusten jouduttamiseksi on vaadittu avun ehtojen lieventämistä³⁹.

Länsimaiden hallitusten ja kansainvälisten järjestöjen kokemukset avun kohdistamisesta eivät myöskään ole rohkaisevia. Yksittäisissä tapauksissa apu on todettu jopa vahingolliseksi vastaanottajalle. Nykyisen Venäjän mahdollisuudet allokoida varat tuottavasti ovat jos mahdollista vielä vähäisemmät kuin entisessä Neuvostoliitossa. Jäljellä on tasavaltoja, joiden väliltä rahoitukselliset ja kaupalliset suhteet ovat katkenneet. Kansalliset vastakohtaisuudet ovat puhjenneet avoimeksi sodankäynniksi tai kytevät pinnan alla. Venäjän oma finassi- ja rahapolitiikka ovat kaoottisessa tilassa. Nähtäväksi jää, miten pitkälle väestön kärsivällisyys kestää nykyisen hallituksen rajoittavia toimia.

Tässä tilanteessa saattaisi olla houkuttelevampaa ohjata apu pienille itäisen Keski-Euroopan ja Baltian maille, joiden pienet taloudet ovat helpommin hallittavia. Avun keskittämistä Venäjälle voi kuitenkin perustella sillä, että varsinkin muiden IVY:n tasavaltojen taloudet ovat tällä hetkellä ja pitkään tulevaisuudessa riippuvaisia Venäjän talouden kehityksestä ja kaupankäynnistä sen kanssa. Luonnollisestikaan lännelle ei ole yhdentekevää, miten poliittinen tilanne nimenomaan Venäjän osalta tulee kehittymään. Sekä taloudellisesti että poliittisesti Venäjä on tärkein vakauttava tekijä myös muiden IVY:n tasavaltojen kannalta⁴⁰.

Käsitykset tarvittavan avun määrästä vaihtelevat huomattavasti. Yleisen käsityksen mukaan G7-maiden lupaama 24 mrd:n dollarin tukipaketti on riittämätön. Esimerkiksi Kansainvälinen valuuttarahasto arvioi muiden IVY-tasavaltojen kuin Venäjän tarvitsevan 20 mrd. dollaria lisäapua IMF:ltä, Maailmanpankilta ja teollisuusmailta. YK:n alaisen Euroopan talouskomission ECEn mukaan tarvitaan Marshall-apuun verrattavan Euroopan toisen elvytysohjelman hyväksymistä, mikäli halutaan suojata Itäisen Euroopan maita ja IVYä samankaltaiselta talouslamalta, jonka länsi koki 1930-luvulla (ECEn uusin vuosiraportti, Idäntalouksien viikko 17). Joidenkin mielipiteiden mukaan kyseisen tuen tulisi olla monikertainen, jopa 250 mrd:n dollarin vuositasolla, jotta olisi mahdollista aloittaa Venäjän teollisuuden, kuljetus- ym. perusrakenteen saattaminen ajan tasalle⁴¹.

Vastakkaisten käsitysten mukaan luvattu 24 mrd:n dollarin tukipaketti riittää edellyttäen, että Venäjän poliittinen johto on todella sitoutunut demokratian ja vapaalle markkinataloudelle perustuvan järjestelmän luomiseen ja että sillä säilyy tämän mahdollistava poliittinen kannatus⁴².

³⁸ Evans, Richard: Eastern Europe's Last Dictator, Euromoney supplement, April 1992, 10.

³⁹ Robinson Anthony, Western donors urged to ease aid conditions, Financial Times 2.6.1992.

⁴⁰ Hanson Philip: Western Aid to the Soviet Union's Successor States, RFE/RL Research Report, Vol. 1, No 18, 1 May 1992, 54.

⁴¹ Lloyd John, So far, so good - but so fragile, Financial Times, April 6, 1992.

⁴² Balls, Edward: Aid for Russia: lessons from the Marshall Plan, Financial Times, 21.4.1992; Centre for Economic Policy Research, discussion paper 638: The Marshall Plan: Economic Effects and Implications for Eastern Europe and the former USSR".

2.5.3 Ehdot

Keskeinen este kansainvälisen avun saamiselle poistui kaikkien entisten neuvosto-tasavaltojen tultua hyväksytyiksi Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin jäseniksi. G7-maiden luvatus tuen ehtona oli jäsenyyden lisäksi budjettivajeen supistaminen, rahamäärän kasvun hillitseminen, markkinatalouden kehitystä tukevan lainsäädännön luominen, maatalous- ja energiasektorin uudistaminen sekä yhtenäinen markkinoiden määräämä ruplan vaihtokurssi.

Yhdessä Kansainvälisen valuuttarahaston kanssa Venäjä on lähtemässä toteuttamaan seuraavaa varsin kattavaa talousohjelmaa:

- hintojen vapauttaminen, jonka toteutus aloitettiin jo 2.1.1992
- rahapolitiikka, joka perustuu pidätyvään ruplien liikkeelle laskuun
- budjetin tasapainottaminen vähentämällä tukiaisia, julkista työvoimaa ja laajentamalla veropohjaa kulutusverotukseen
- kaupan vapauttaminen tammikuun alusta vapauttamalla tuonti ja rajoittamalla vientikiintiöintiä
- valuuttamarkkinoiden laajentaminen ja yhden yhtenäisen valuuttakurssin soveltaminen
- kohdennettu sosiaalinen perusturva⁴³

Runsaskin apu on turhaa ellei Venäjä itse toimi taloutensa kuntoonsaattamiseksi ja elleivät sen ehtona ole vaatimukset avun saajalle itse toimia tilanteen korjaamiseksi. Avun ehtona on yleisesti halu sitoutua talousuudistukseen, tasavaltojen välinen sopimus ydinasevoimien saattamisesta keskitettyyn valvontaan sekä sitoutuminen entisen Neuvostoliiton ulkomaanvelan takaisinmaksamiseen⁴⁴.

Edellytykset avun ehtojen täyttämiseen eivät ole kuitenkaan kovin hyvät. Venäjän hallituksella ei ole enää lakiin perustuvaa valtaa puuttua muiden tasavaltioiden budjetteihin. Sillä on voimakas oppositio parlamentissa, jonka alaisena mm. Venäjän keskuspankki toimii. Sen veronkantovaltuudet ovat rajoitetut. Sillä ei ole valtuuksia puuttua Venäjän liikepankkijärjestelmän luottoekspansion säätelyyn. Sen talouspolitiikka ei nauti parlamentin täyttä luottamusta⁴⁵.

Toisaalta hyvin tiukka ehtojen täyttämisestä kiinnipitäminen johtaa todennäköisesti maksatusten viivästymiseen ja murentaa avun saajan luottamusta lupauksiin. On ilmeistä, että heinäkuussa 1992 pidettävä G7-maiden kokouksessa nämä kysymykset nousevat keskeisiksi.

⁴³ Erb, Richard D., Remarks Before the European Council of American Chambers of Commerce, IMF, April 7, 1992.

⁴⁴ The World Bank, Transition, The Newsletter about Reforming Economies, Volume 3, No 1, January 1992.

⁴⁵ Venäjän hallituksen vahvin valtti on ehkä siinä, että Jeltsinille ei ole vaihtoehtoa: varapresidentti Aleksander Rutskoin valinta merkitsisi huomattavaa askelta taaksepäin nopean talousuudistuksen tiellä. Oireellista onkin, että toukokuun jälkipuolella Moskovassa vieraillut IMF:n missio piti venäläisten talousuudistusohjelmaa riittämättömänä varsinkin rahapolitiikan koordinoinnin osalta muiden IVY:n tasavaltojen kanssa.

3. Suomen saamiset

3.1 Alkuperä ja määrä

Suomen luottosaamiset syntyivät suomalaisten liikepankkien osallistumisesta Neuvostoliitolle järjestettyihin syndikoituihin luottoihin sekä 1980-luvun jälkipuoliskolla clearingtoimitusten rahoittamiseksi myönnettyistä luotoista.

Suomen luottosaamiset Neuvostoliitolta olivat maaliskuun 1992 lopulla 5.3 mrd. markkaa. Näistä valtion ja valtion takaamia saamisia oli (taulukko 2) 2.9 mrd. markkaa.

Taulukko 2. **Suomen saamiset 31.3.1992 miljardeina markkoina:**

Valtion saaminen	0.3
Valtion takaamat saamiset	2.6
Muut luottosaamiset	2.4
Luottosaamiset yhteensä	5.3
Käteismaksusaamiset Venäjältä	0.7
Ennakkomaksusaamiset Venäjältä	0.6
Maksusaamiset muista IVY-tasavalloista	0.8
Maksusaamiset yhteensä	2.1
Luotto- ja maksusaamiset yhteensä entiseltä Neuvostoliitolta ja IVY:ltä	7.4

Lähde: Suomen Pankin rahoitusmarkkinaosaston ja idäntalouksien yksikön keräämää aineistoa. Aikaisemmissa tilastoissa "ennakkomaksusaamisia Venäjältä" ja "maksusaamisia muista IVY-tasavalloista" ei ole esiintynyt. Ilman kyseisiä erää pankkien saamiset ovat edelleenkin 5 mrd. markkaa, valtion saaminen 0.3 mrd. markkaa ja käteismaksusaamiset (Venäjältä) 0.7 mrd. markkaa eli yhteensä 6 mrd. markkaa.

Lukuunottamatta valtion clearingin erityistilijärjestelystä jäljelle jäänyttä 0.3 mrd:n markan luottosaamista, joka erääntyi vuoden 1991 lopussa⁴⁶, saamiset muodostuvat pääasiassa pitkäaikaisista, noin 4-7 vuoden mittaisista vientiluotoista Neuvostoliitolle. Noin 20 % saamisesta erääntyy huhtikuusta 1992 maaliskuuhun 1993

⁴⁶ Valtion erityistilisaaminen 332 miljoonaa dollaria on kuolettamatta oleva osa Suomen ja Neuvostoliiton välisen clearingtilin tasapainottamiseksi 6.1.1987 perustetulle erityistilille siirretystä 285 miljoonan ruplan clearingtilisaamisesta. Tili muutettiin 15.4.1992 lukien dollarimääräiseksi. Kyseinen summa erääntyy näillä näkymin 1.1.1993 Neuvostoliiton ulkomaantalouspankin maksettavaksi.

kuoletettavaksi ja 16 % tätä seuraavan vuoden aikana. Kyseisinä ajanjaksoina erääntyvät kuolelut ja korot ovat yhteensä 1.6 mrd. ja 1.1 mrd. markkaa vastaavasti.

Saamisiin luottosaamisten lisäksi on kirjattu ns. "maksu-rästejä" 2.1 mrd markkaa, jolloin yhteissumma nousee 7.4 mrd:iin markkaan. Kysymys on käteis- tai ennakkomaksuehdoin sovituista vientimaksusuorituksista, joita ei ole saatu ajallaan eli sopimuksen mukaisena eräpäivänä. Käteismaksusaaminen on syntynyt siten, että tavara tai palvelus on toimitettu mutta sopimuksen mukaista maksusuoritusta ei ole saatu. Tällaisia käteismaksusaamisia on 0.9 mrd markkaa, josta suurin osa on Venäjältä. Ennakkomaksusaamisiin 1.2 mrd markkaa on luettu sellaiset saamiset, joissa tavara on tuotettu mutta ei toimitettu, koska ennakkomaksua ei ole saatu tai remburssia avattu sopimuksen mukaisena eräpäivänä⁴⁷.

3.2 Tulevaisuus

Valtion ottamasta tai Valtiontakuuksien takaamien luottojen takaisinmaksuista sovitaan Pariisin klubissa, jossa Suomi on edustettuna Valtiontakuuksien edustajan kautta. Liikepankkien omalla vastuullaan ottamista saamisista neuvotellaan ns. Lontoon klubissa, joka tosin on viime aikoina kokoontunut saksalaisten pankkien johdolla enimmäkseen Frankfurtissa. Suomalaista osapuolta koordinoi Kansallis-Osake-Pankki. Kysymys tällä hetkellä on noin 0.5 mrd markan kuolelussaamisen lykkäämisestä kesäkuun 1992 loppuun.

Suomen kannalta ongelmallista on se, että G7:n puitteissa, sekä Pariisin ja Lontoon klubeissa yleislinjan ratkaisevat sellaiset maat, joiden rahoitusmahdollisuudet ovat paremmat ja saamiset Neuvostoliitolta ja Venäjältä suhteellisesti vähäisemmät kuin Suomen. Avunannosta ja tukemisesta käydyssä keskustelussa ovat saamisen perimisen sijasta päällimmäisenä olleet ajatukset velkojen anteeksiantamisesta ja maksuhelpotuksista. Raskaasti länteen velkaantuneelle Suomelle, joka periaatteessa on joutunut ja joutuu jälleenrahoittamaan niin uuden luotonantonsa kuin maksulykkäykset ja anteeksiannot läntisiltä rahoitusmarkkinoilta, uusina luottolina, maksulykkäyksinä tai uudelleenjärjestelyinä tapahtuva idän rahoituksen jatkaminen muodostuu nykyisessä taloudellisessa tilanteessa raskaaksi⁴⁸.

Vaikeuksistaan huolimatta Suomi pyrkii sopimaan myös uusista luottojärjestelyistä. Suomen Vientiluotto Oy on myöntämässä Venäjälle noin 0.5 mrd markan puiteluottoa. Kyseinen luotto ei kuitenkaan olennaisesti lisää Suomen saamia, koska siihen tullaan sisällyttämään huomattava osa taulukon 2 maksurästeistä siinä määrin kuin ne ovat peräisin clearingjärjestelyn aikaisista sopimuksista. Maksujen

⁴⁷ Viivästyneet käteismaksut on otettu mukaan laskelmaan sillä perusteella, että niiden rahoitukselliset vaikutukset ovat yritykselle samat ja jopa raskaammat kuin luoton kuolelusten lykkääminen luoton antajalle. Viivästys synnyttää yleensä jälleenrahoitustarpeen, mutta yritys ei välttämättä voi laskea saavansa takaisin viivästyksestä syntyneitä korkojen menetystä. Lisäksi toimittamattoman tavaran varastoinnista syntyvät kustannukset jäävät toimittajan kannettaviksi.

⁴⁸ Epäiltävissä on, että ns. Lontoon klubin työskentelyä dominoivien saksalaispankkien myönteistä suhtautumista selittävät paitsi suomalaispankkien mahdollisuuksia paremmat rahoitusmahdollisuudet myös johtavien saksalaispankkien neuvostoliittolaisilta ja nyttemmin venäläisiltä vastaanottamat valuuttatalletukset.

konvertointi luotoksi tapahtuu vuoden 1993 puoliväliin mennessä. Lisäksi Virolle ja Latvialle on myönnetty kummallekin 50 miljoonan markan vientiluotot; luottojärjestelyt Liettuan ja Ukrainan kanssa ovat suunnitteilla.

4. Johtopäätökset

Neuvostoliitto ei ole pääomaköyhä maa. Jo 1930-luvulla sekä sotien jälkeisenä aikana Neuvostoliiton investointiaste lähes 30 % BKT:stä oli Saksan tai Japanin tasoa. Sen sijaan tuotantopanosten määrän kasvattaminen välittämättä tuotantomenetelmien tehokkuudesta sekä investointien yksipuolinen kohdistaminen johtivat pullonkauloihin ja investointien rajatuottavuuden romahtamiseen. Siinä määrin kuin Neuvostoliitto pyrki tilannetta korjaamaan tuonnilla teollistuneista markkinatalousmaista, erot tulivat näkyviin ulkomaisen velan kasvuna varsinkin perestroikan kaudella 1980-luvun jälkipuoliskolla.

Nykyinen kriisi on maksuvalmiuskriisi, joka olisi ollut hallinnollisin toimin ehkäistävissä. Ulkomaankauppaoikeuksia olisi tullut jakaa alun pitäen sitä mukaa kuin valuutansäännöstelyvalmiudet kehittyivät. Vientitulojen kotiuttamista ja tuonnin maksamista olisi tullut valvoa oikeuksien saamisen ehtona olevan tiukan raportointivelvoitteen kautta. Samalla olisi ollut tarpeen sujuvoittaa ulkomaista maksuliikennettä ja ohjata ulkomaiset maksut laillisten kanavien (Ulkomaantalouspankin ja joidenkin sen valtuutettamien ulkomaan maksuliikennetekniikkaa hallitsevien pankkien) kautta. Sen sijaan kylvettiin epäluottamusta lailliseen maksuliikenteeseen sillä, että maksuja viivytettiin mm. poliittisista syistä ja vihdoin jäädytettiin kokonaan. Kaiken huipuksi laillisesti maksunsa hoitaneet koti- ja ulkomaiset yritykset (joukossa on myös suomalais-venäläisiä yhteisyrityksiä) ja henkilöt menettivät valuuttatalletuksensa valuuttojen loppuessa ulkomaantalouspankista joulukuussa 1991.

Hallinnollisista syistä syntynyt pitkälle päässyt ulkomaisen velan maksuvalmiuskriisi yhdistyneenä järjestelmien hajoamiseen ja taloudellisen tilan huononemiseen sekä pyrkimykseen turvautua länsimaiden apuun on vähin erin muuntumassa solvenssikriisiksi. Näin siksi, että velan takaisinmaksu- ja jatkuva hoitokyky edellyttää myös järjestelmästä peräisin olevien tehottomuuden ja kilpailukyvyttömyyden poistamisen.

Avun ehtona olevien talousohjelmien ja toimenpiteiden toteuttaminen nousee tärkeämmäksi kuin itse apu, jonka määrä suhteessa tarpeisiin jää parhaassakin tapauksessa riittämättömäksi (apuun luetaan tässä kuten edelläkin lahja-avun lisäksi myös luotot, vakuudet ja yleensä kaikki rahoitusjärjestelyt). Mikäli tilanne halutaan korjata lisäluototuksella, ehtona olevien toimien tulisi johtaa investointitoiminnan muodostumiseen jatkossa niin kannattavaksi, että se tuottaisi takaisin sekä aikaisemmin otetun 65 mrd:n dollarin velan että uuden ulkomaisen velan hoitomenot. Mikäli tässä ei onnistuta, taitavakaan valuuttahallinnointi ei pelasta Venäjää ja vielä vähemmän monia IVY-tasavaltoja vakavasta ulkomaisen velanhoidon solvenssikriisistä.

Tiukka kiinnipitäminen avun ehdoista on johtamassa siihen, että vain vähäinen osa luvatususta avusta on käytettävissä ja että Venäjä ja muut IVY-tasavallat saavat lupauksista huolimatta liian vähän apua liian myöhään. Toisaalta pitkälle menevä ehtojen lieventäminen saattaa johtaa siihen, että apu ei auta ts. se ei riitä toteuttamaan niitä rakenteellisia muutoksia, jotka tarvitaan kyseisten maiden saattamiseksi jaloilleen. Tähän tarvitaan IVY-tasavaltojen oma poliittinen tahto toteuttaa uudistukset.

Vaikka Venäjällä säilyisikin riittävä poliittinen tahto toteuttaa tarvittavat uudistukset, läntiset luotonantajat joutunevat joka tapauksessan hyväksymään merkittäviä luottojen uudelleen järjestelyjä ja suurimittaista velan anteeksiantamis-

ta. Otaksuttavasti myös Suomella on edessään tästä aiheutuvien laskujen maksaminen. Lisäksi länsimailla on syytä poistaa Venäjän suuntaan olevat kaupan esteet. Tämä koskee myös länsiteknologian siirtämistä, jos kohta Venäjän kyky hyödyntää sitä täysin on rajallinen vielä pitkään. Varsin tärkeätä on myös edistää ja rohkaista yksityistä pääomaa siirtymään Venäjälle. Tosin juuri keskusjohtoisesta järjestelmästä periytyvät piirteet haittavat edelleenkin Venäjällä tällä hetkellä toimivien ulkomaisten yritysten toimintaa.

Kaiken edellytyksenä on uudistusten toteuttamiseen tarvittavan poliittisen kärsivällisyyden ja tahdon synnyttäminen ja ylläpitäminen niin idässä, lännessä kuin kolmannessa maailmassa. Idässä on kysymys siitä, miten pitkälle tavallisen ihmisen kärsivällisyys kestää uudistusten synnyttämässä luopumisen, taloudellisen ahdingon ja epävarmuuden kiirastulessa samalla kun etniset ja uskonnolliset intohimot uhkaavat lisääntyvässä määrin puhjeta avoimiksi yhteenotoiksi. Lännessä jää nähtäväksi, miten kärsivällisesti se jaksaa pestä ja pukea kotiinpaluuta tekeviä tuhlaajapoikia myöhemmin mahdollisesti koituvista kaupallisista ja taloudellista hyödyistä huolimatta. Entä kuinka pitkään kolmas maailma nurkumatta seuraa, miten entisten sosialistimaiden jaloilleen auttaminen verottaa heidän kipeästi tarvitsemaansa kansainvälistä apua?

IDÄNTALOUKSIEN KATSAUKSIA

nro:sta 4 lähtien ISSN 1235-7405

- 1/92 Pekka Sutela: **Neuvostoliiton hajoamisen taloudelliset aspektit.** 24 s.
Jouko Rautava: **Suomen ja Venäjän taloussuhteet Suomen EY-jäsenyyden valossa.** 12 s.
- 2/92 Seija Lainela - Jouko Rautava **Neuvostoliiton talouskehitys vuonna 1991.** 15 s.
Seija Lainela **Viron taloudellisen kehityksen lähtökohdat.** 9 s.
Merja Tekoniemi **Yksityistäminen itäisen Euroopan maissa ja Baltiassa.** 7 s.
- 3/92 Kamil Janáček **Transformation of Czechoslovakia's Economy: Results, Prospects, Open Issues.** 20 p.
Sergey Alexashenko **General Remarks on the Speed of Transformation in the Socialist Countries.** 25 p.
Sergey Alexashenko **The Free Exchange Rate in Russia: Policy, Dynamics, and Projections for the Future.** 19 p.
Jouko Rautava **Liikaraha, inflaatio ja vakauttaminen.** 16 s.
- 4/92 Stanislava Janácková - Kamil Janáček **Privatization in Czechoslovakia.** 8 p.
Sergey Alexashenko **The Collapse of the Soviet Fiscal System: What Should Be Done?** 45 p.
Juhani Laurila **Neuvostoliiton ja Venäjän velka.** 23 s.
Jukka Kero **Neuvostoliiton ja Venäjän ulkomaankauppa.** 24 s.
- 5/92 Pekka Sutela **Clearing, Money and Investment: The Finnish Perspective on Trading with the USSR.** 26 p.
Petri Matikainen **"Suuri pamaus" - Puolan talousuudistus 1990.** 22 s.
- 6/92 Miroslav Hrnčíř **Foreign Trade and Exchange Rate in Czechoslovakia: Challenges of the Transition and Economic Recovery.** 39 p.
Terhi Kivilahti - Jukka Kero - Merja Tekoniemi **Venäjän rahoitus- ja pankkijärjestelmä.** 37 s.
- 7/92 Seija Lainela **Baltian maiden rahauudistukset.** 23 s.
Seija Lainela - Jouko Rautava **Baltian maiden poliittisen ja taloudellisen kehityksen taustat ja nykytilanne.** 14 s.
Sergei Alexashenko **Verojen ja tulonsiirtojen jakautuminen entisessä Neuvostoliitossa.** 17 s.
- 1/93 Pekka Sutela **Taloudellinen transitio Venäjällä.** 11 s.
Pekka Sutela **Venäjän taloudellinen voima 2000-luvulla.** 9 s.
Pekka Sutela **Itäinen Eurooppa integraatiossa: ottopoikia, sisarpuolia vai ...** 11 s.
- 2/93 Inkeri Hirvensalo **Changes in the Competitive Advantages of Finnish Exporters in the Former USSR after the Abolition of the Clearing Payment System.** 35 p.
Miroslav Hrnčíř **The Exchange Rate Regime and Economic Recovery.** 17 p.
Gábor Oblath **Real Exchange Rate Changes and Exchange Rate Policy under Economic Transformation in Hungary and Central-Eastern Europe.** 31 p.
Gábor Oblath **Interpreting and Implementing Currency Convertibility in Central and Eastern Europe: a Hungarian Perspective.** 19 p.
- 3/93 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys 1992.** 19 s.
Seija Lainela **Baltian maiden talous vuonna 1992.** 25 s.
Pekka Sutela **Itäinen Eurooppa vuonna 1992.** 14 s.
- 4/93 Jouko Rautava **Monetary Overhang, Inflation and Stabilization in the Economies in Transition.** 17 p.
Jarmo Eronen **Manufacturing Industries before and after the Collapse of Soviet Markets: a Comparison of Finnish and Czechoslovak Experience.** 19 p.

- 5/93 Pekka Sutela **Uusi hanke entisen rupla-alueen kaupankäynnin monenkeskeistämiseksi.** 8 s.
Juhani Laurila **Venäjän velkakriisin kehitys ja nykytilanne.** 10 s.
- 6/93 Jouko Rautava **Yritystuesta sosiaaliturvaan: Julkisen tuen muutospaineet Venäjällä.** 7 s.
Jarmo Eronen **Venäjän uusi hallinnollinen aluejako.** 7 s.
Aleksii Tkatchenko **Pienyrittäjäys Venäjällä: Nykytilanne ja kehitysnäkymät.** 35 s.
- 7/93 Tuula Ryttilä **Russian Monetary Policy Since January 1992.** 20 p.
Inkeri Hirvensalo **Developments in the Russian Banking Sector in 1992-1993.** 22 p.
- 8/93 Seija Lainela - Pekka Sutela **Introducing New Currencies in the Baltic Countries.** 26 p.
Inna Shteinbuka **The Baltics' ways: Intentions, Scenarios, Prospects.** 27 p.
Inna Shteinbuka **Latvia in Transition: First Challenges and First Results.** 33 p.
Inna Shteinbuka **Industry Policy in Transition: the Case of Latvia.** 30 p.
- 9/93 Jouko Rautava **Venäjän keskeiset taloustapahtumat heinä- syyskuussa 1993.** 10 s.
Merja Tekoniemi **Venäjän parlamenttivaalien poliittiset ryhmittymät.** 3 s.
Jarmo Eronen **Venäläinen ja suomalainen periferia: Permin Komin ja Kainuun luetaloudellista vertailua.** 29 s.
- 10/93 Seija Lainela **Venäjän federatiivisen rakenteen muotoutuminen ja taloudellinen päätöksenteko; Pietarin asema.** 14 s.
Inkeri Hirvensalo **Pankkitoimintaa Pietarissa.** 14 s.
Juhani Laurila **Suoran sijoitustoiminnan kehittyminen Venäjällä ja Suomen lähialueella.** 29 s.
Juhani Laurila **Suomen saamiset Venäjältä. Valuuttakurssimuutosten ja vakautusten vaikutukset.** 8 s.
- 1/94 Pekka Sutela **Insider Privatization in Russia: Speculations on Systemic Change.** 22 p.
Inkeri Hirvensalo **Banking in St.Petersburg.** 18 p.
- 2/94 Aleksii Tkatchenko **Pienyritysten yksityistäminen Venäjällä.** 23 s.
Jarmo Eronen **Konversio Venäjällä: tulosten tarkastelua.** 10 s.
- 3/94 Juhani Laurila **Direct Investment from Finland to Russia, Baltic and Central Eastern European Countries: Results of a Survey by the Bank of Finland.** 14 p.
Juhani Laurila **Finland's Changing Economic Relations with Russia and the Baltic States.** 11 p.
Jouko Rautava **EC Integration: Does It Mean East-West Disintegration.** 8 p.
Eugene Gavrilenkov **Macroeconomic Crisis and Price Distortions in Russia.** 20 p.
Eugene Gavrilenkov **Russia: Out of the Post-Soviet Macroeconomic Deadlock through a Labyrinth of Reforms.** 22 p.
- 4/94 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys 1993.** 16 s.
Seija Lainela **Baltian maat vuonna 1993.** 19 s.
Jouko Rautava **Suomen idänkauppa 1990-93.** 7 s.
- 5/94 Pekka Sutela **Production, Employment and Inflation in the Baltic Countries.** 22 p.
Seija Lainela **Private Sector Development and Liberalization in the Baltics.** 14 p.
Seija Lainela **Small Countries Establishing Their Own Independent Monetary Systems: the Case of the Baltics.** 17 p.
- 6/94 Merja Tekoniemi **Työttömyys ja sosiaaliturva Venäjällä.** 31 s.
- 7/94 Pekka Sutela **Fiscal Federalism in Russia.** 23 p.
Jouko Rautava **Interdependence of Politics and Economic Development: Financial Stabilization in Russia.** 12 p.
Eugene Gavrilenkov **"Monetarism" and Monetary Policy in Russia.** 8 p.

- 8/94 Pekka Sutela **The Instability of Political Regimes, Prices and Enterprise Financing and Their Impact on the External Activities of the Russian Enterprises.** 31 p.
 Juhani Laurila **The Republic of Karelia: Its Economy and Financial Administration.** 37 p.
 Inkeri Hirvensalo **Banking Reform in Estonia.** 21 p.
- 9/94 Jouko Rautava **Euroopan unionin ja Venäjän välinen kumppanuus- ja yhteistyösopimus - näkökohtia Suomen kannalta.** 7 s.
- 10/94 Seija Lainela - Pekka Sutela **The Comparative Efficiency of Baltic Monetary Reforms.** 22 p.
 Tuula Ryttilä **Monetary Policy in Russia.** 22 p.
- 11/94 Merja Tekoniemi **Miksi Venäjän virallinen työttömyysaste on säilynyt alhaisena?** 19 s.
- 1/95 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys 1994.** 19 s.
 Seija Lainela **Baltian maat vuonna 1994.** 21 s.
 Vesa Korhonen **Itäisen Euroopan talouskehitys 1994.** 19 s.
- 2/95 Urmas Sepp **Inflation in Estonia: the Effect of Transition.** 27 p.
 Urmas Sepp **Financial Intermediation in Estonia.** 32 p.
- 3/95 Vesa Korhonen **EU:n ja Venäjän kumppanuus- ja yhteistyösopimus.** 31 s.
 Jouko Rautava **Talousintegraatio ja Suomen turvallisuus - Suomi Euroopan unionin idän taloussuhteissa.** 21 s.
 Jouko Rautava **Suomen idänkauppa 1985-94.** 10 s.
- 4/95 Nina Oding **Evolution of the Budgeting Process in St. Petersburg.** 29 p.
 Urmas Sepp **A Note on Inflation under the Estonian Currency Board.** 12 p.
 Pekka Sutela **But ... Does Mr. Coase Go to Russia?** 14 p.
- 5/95 Urmas Sepp **Estonia's Transition to a Market Economy 1995.** 57 p.
- 6/95 Niina Pautola **The New Trade Theory and the Pattern of East-West Trade in the New Europe.** 21 p.
 Nina Oding **Investment needs of the St.Petersburg Economy and the Possibilities to meeting them.** 20 p.
 Panu Kalmi **Evolution of Ownership Change and Corporate Control in Poland.** 21 p.
- 7/95 Vesa Korhonen **Venäjän IMF-vakauttamisohjelma 1995 ja Venäjän talouden tilanne.** 37 s.
 Inkeri Hirvensalo **Maksurästit Venäjän transitiotaloudessa.** 30 s.
 Seija Lainela **Baltian maiden omat valuutat ja talouden vakautus - pienten maiden suuri menestys.** 14 s.
- 8/95 Pekka Sutela **Economies Under Socialism: the Russian Case.** 17 p.
 Vladimir Mau **Searching for Economic Reforms: Soviet Economists on the Road to Perestroika.** 19 p.
- 9/95 Niina Pautola **East-West Integration.** 33 p.
 Panu Kalmi **Insider-Led Privatization in Poland, Russia and Lithuania: a Comparison.** 16 p.
 Iikka Korhonen **Equity Markets in Russia.** 14 p.
 Jury V. Mishalchenko - Niina Pautola **The Taxation of Banks in Russia.** 5 p.
- 1/96 Juhani Laurila **Payment Arrangements among Economies in Transition: the Case of the CIS.** 23 p.
 Sergei Sutyryn **Problems and Prospects of Economic Reintegration within the CIS.** 17 p.
 Viktor V. Zakharov - Sergei F. Sutyryn **Manager Training - Another Emerging Market in Russian Educational Services.** 9 p.

- 2/96 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1995.** 12 s.
 Juhani Laurila **Katsaus lähialueisiin.** 28 s.
 Iikka Korhonen **Baltian vuosikatsaus.** 10 s.
 Pekka Sutela **Ukrainan ja Valkovenäjän taloudet vuonna 1995.** 10 s.
 Vesa Korhonen **Itäisen Euroopan siirtymätalouksien kehitys 1995.** 17 s.
- 3/96 Niina Pautola **Intra-Baltic Trade and Baltic Integration.** 12 p.
 Vesa Korhonen **The Baltic Countries - Changing Foreign Trade Patterns and the Nordic Connection.** 16 p.
 Iikka Korhonen **Banking Sectors in Baltic Countries.** 22 p.
- 4/96 Niina Pautola **Trends in EU-Russia Trade, Aid and Cooperation.** 16 p.
 Niina Pautola **The Baltic States and the European Union - on the Road to Membership.** 20 p.
 Elena G. Efimova - Sergei F. Sutyryn **The Transport Network Structure of the St.Petersburg Region and its Impact on Russian-Finnish Economic Cooperation.** 11 p.
 Iikka Korhonen **An Error Correction Model for Russian Inflation.** 10 p.
- 5/96 Juhani Laurila - Inkeri Hirvensalo **Direct Investment from Finland to Eastern Europe; Results of the 1995 Bank of Finland Survey.** 21 p.
 Tatiana Popova - Merja Tekoniemi **Social Consequences of Economic Reform in Russia.** 26 p.
 Iikka Korhonen **Dollarization in Lithuania.** 7 p.
- 6/96 Juhani Laurila - Inkeri Hirvensalo **Suorat sijoitukset Suomesta Itä-Eurooppaan; Suomen Pankin vuonna 1995 tekemän kyselyn tulokset.** 20 s.
 Jouko Rautava **Suomi, Euroopan Unioni ja Venäjä.** 6 s.
 Niina Pautola **Baltian maiden talouskatsaus 1996.** 12 s.
- 1/97 Panu Kalmi **Ownership Change in Employee-Owned Enterprises in Poland and Russia.** 51 p.
- 2/97 Niina Pautola **Fiscal Transition in the Baltics.** 23 p.
 Peter Backé **Interlinkages Between European Monetary Union and a Future EU Enlargement to Central and Eastern Europe.** 19 p.
- 3/97 Iikka Korhonen **A Few Observations on the Monetary and Exchange Rate Policies of Transition Economies.** 8 p.
 Iikka Korhonen **A Brief Assessment of Russia's Treasury Bill Market.** 8 p.
 Rasa Dale **Currency Boards.** 14 p.
- 4/97 Sergei F. Sutyryn **Russia's International Economic Strategy: A General Assessment.** 17 p.
 Tatiana Popova **The Cultural Consequences of Russian Reform.** 17 p.
 Ludmilla V. Popova - Sergei F. Sutyryn **Trends and Perspectives in Sino-Russian Trade.** 11 p.
- 5/97 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1996.** 10 s.
 Iikka Korhonen - Niina Pautola **Baltian talouskatsaus 1996.** 12 s.
 Merja Tekoniemi **Katsaus lähialueisiin 1996.** 11 s.
 Merja Tekoniemi **Ukrainan talouskatsaus 1996.** 10 s.
 Kari Pekonen **Valko-Venäjän talous vuonna 1996.** 6 s.
 Katri Lehtonen **Keski- ja Itä-Euroopan talouskehitys vuonna 1996.** 13 s.
- 6/97 Niina Pautola **Towards European Union Eastern Enlargement - Progress and Problems in Pre-Accession.** 17 p.
 Katri Lehtonen **Theory of Economic Reform and the Case of Poland.** 26 p.
 Boris Brodsky **Dollarization and Monetary Policy in Russia.** 14 p.
- 7/97 Toivo Kuus **Estonia and EMU Prospect.** 24 p.
 Olga Luštšik **The Anatomy of the Tallinn Stock Exchange.** 23 p.
 Riia Arukaevu **Estonian Money Market.** 20 p.

- 1/98 Iikka Korhonen **The Sustainability of Russian Fiscal Policy.** 8 p.
Tatiana Popova - Merja Tekoniemi **Challenges to Reforming Russia's Tax System.** 18 p.
Niina Pautola **Optimal Currency Areas, EMU and the Outlook for Eastern Europe.** 25 p.
- 2/98 Peter Westin **Comparative Advantage and Characteristics of Russia's Trade with the European Union.** 26 p.
Urszula Kosterna **On the Road to the European Union - Some Remarks on Budgetary Performance in Transition Economies.** 31 p.
- 3/98 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1997.** 11 s.
Merja Tekoniemi **Keskuksen ja alueiden välisten suhteiden kehitys Venäjällä 1992-1997.** 10 s.
Niina Pautola **Baltian talouskatsaus 1997.** 11 s.
Merja Tekoniemi **Katsaus Suomen kauppaan IVY-maiden ja Baltian maiden kanssa 1990-1997.** 11 s.
Tom Nordman **Kiinan talouden tila ja ongelmat.** 11 s.
Merja Tekoniemi **Ukrainan talouskatsaus 1997.** 10 s.
Iikka Korhonen **Keski- ja Itä-Euroopan talouskehitys 1997.** 12 s.
- 4/98 Kustaa Äimä **Central Bank Independence in the Baltic Policy.** 30 p.
Iikka Korhonen – Hanna Pesonen **The Short and Variable Lags of Russian Monetary Policy.** 11p.
Hanna Pesonen **Assessing Causal Linkages between the Emerging Stock Markets of Asia and Russia.** 10 p.
- 5/98 Laura Solanko **Issues in Intergovernmental Fiscal Relations – Possible Lessons for Economies in Transition.** 19 p.
Iikka Korhonen **Preliminary Tests on Price Formation and Weak-form Efficiency in Baltic Stock Exchanges.** 7 p.
Iikka Korhonen **A Vector Error Correction Model for Prices, Money, Output, and Interest Rate in Russia.** 12 p.
Tom Nordman **Will China catch the Asian Flu?** 14 p.
- 6/98 Saga Holmberg **Recent Reforms in Information Disclosure and Shareholders' Rights in Russia.** 17 p.
Vladimir R. Evstigneev **Estimating the Opening-Up Shock: an Optimal Portfolio Approach to Would-Be Integration of the C.I.S. Financial Markets.** 39 p.
Laura Solanko – Merja Tekoniemi **Novgorod and Pskov – Examples of How Economic Policy Can Influence Economic Development.** 14 p.
Ülle Lõhmus - Dimitri G. Demekas **An Index of Coincident Economic Indicators for Estonia.** 12p.
- 7/98 Tatyana Popova **Financial-Industrial Groups (FIGs) and Their Roles in the Russian Economy.** 24p.
Mikhail Dmitriyev – Mikhail Matovnikov – Leonid Mikhailov – Lyudmila Sycheva **Russian Stabilization Policy and the Banking Sector, as Reflected in the Portfolios of Moscow Banks in 1995–97.** 29 p.
- 1/99 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1998.** 10 s.
Iikka Korhonen – Seija Lainela **Baltian maat vuonna 1998.** 10 s.
Tom Nordman **Kiinan talouden tila ja näkymät.** 13 s.
Pekka Sutela **Ukrainan talouskatsaus 1998.** 14 s.
Iikka Korhonen **Keski- ja Itä-Euroopan talouskehitys vuonna 1998.** 10 s.